РОЗПОВІДІ СІМПЛА

Автор цих сатиричних оповідань Ленгстон Х'юз народився 1902 року в родині негра-наймита. Нестатки не дозволили йому здобути вищу освіту, і він після закінчення школи працював шофером і продавцем квітів, ліфтером і швейцаром, плавав матросом на океанському пароплаві, шукав кращої долі в Африці, Італії, Франції... Після довгих блукань Х'юз повернувся до США й знову бідував, працював у пральнях, ресторанах, одне слово, гірка доля негра-робітника у Сполучених Штатах переслідувала його на кожному кроці. Пізніше, вже ставши відомим поетом, Ленгстон Х'юз відвідав Москву, проїхав увесь Сибір. А 1937 року як кореспондент негритянської газети побував у республіканській Іспанії.

Герої творів Ленгстона Х'юза — це негри-трударі, люди, які в пошуках роботи нишкають по Нью-Йорку, Вашінгтону й Чікаго, люди, яких сьогодні наймають, а завтра звільняють, люди, яких скрізь чекає тільки кривда, але які не схиляються перед ударами долі.

Серед вагомого доробку письменника є кілька збірок сатиричних оповідань. У передмові до однієї з них Ленгстон Х'юз жартома зазначив, що за кордоном йому найбільше бракує американського морозива і негритянських газет. І справді: письменник — автор численних поезій, прозових і драматичних творів — ні на день не поривав зв'язків з негритянською пресою, вбачав у цьому свій громадський обов'язок. Х'юз жваво відгукувався на всі злободенні події, цікавився життям трудового негритянського люду, викривав і таврував расову дискримінацію. «Расова проблема, — писав Ленгстон Х'юз із властивим йому гумором, — проблема серйозна, але чи завжди треба писати про неї серйозно? Гостре, дотепне оповідання часом влучніше за товстезні дослідження і нудні романи, присвячені цій темі. Складати такі оповідання мені допомагає Сімпл...»

Вперше негр-робітник Джесс Б. Сімпл (прізвисько Сімпл означає Простак) з'явився на сторінках газети «Чікаго діфендер». Щотижня у щирих розмовах з автором він ділився думками про те, що бачив і чув, виявляв своє ставлення до всього, що відбувалося навколо. Розповіді Сімпла про свої поневіряння частково автобіографічні, іноді це сторінки життя самого Ленгстона Х'юза... Негр Сімпл говорить про американську демократію, про утиски негрів, викриває поліцію і суд, що слугують расистам та різним визискувачам, розповідає, як він бідує з родиною в тісній комірчині, як шукає роботи, тяжко працює за мізерну платню. Він глузує з багатіїв, що казяться з розкошів, і висміює лакуз, тих негрів, що заради нікчемних вигод зраджують своїх братів... Робітник Сімпл кепкує з релігійних забобонів своїх товаришів, з гіркою усмішкою ставиться до власних невдач і переживань. За ті роки, що впродовж них Сімпл вів свої бесіди з автором, він багато дечого зрозумів. Це до певної міри відбиває зміну в світогляді самого Ленгстона Х'юза. Він був переконаний, що розв'язати «прокляте расове питання» в умовах капіталістичної дійсності неможливо. Приміром, раніше негру Сімплу здавалося, що всі їхні лиха через расову дискримінацію. Та автор у своїх діалогах з ним радить Сімплові пильніше придивлятися до вад сучасної Америки, і «Простак Сімпл» у своїх оповідках вже таврує «американський спосіб життя». Його спостереження стають дедалі глибшими, оцінки подій і явищ соціального побуту — влучнішими, він все більше розуміє, що лихо не тільки в расовому питанні, і в ньому поступово визріває гнів проти всевладдя капіталу.

Сатиричні оповідання в формі розповідей негра Сімпла, які понад двадцять років друкував Ленгстон Х'юз у негритянській газеті «Чікаго діфендер», полюбилися читачам трудової Америки. За життя письменника (помер Л. Х'юз 1967 року) вийшло кілька таких збірок. Оповідання, що подаються нижче, перекладено з книги «Simple's Uncle Sam» («Сімплів дядько Сем»), яка вийшла 1965 року.

Малюнки П. Костюченка

ПЕРЕПИС

— Я зазнав на віку стільки кривди й халеп, — почав Сімпл, — що й не втямлю, чи живий досі. Я народився малим, чорним, бідним, одразу голодним і без права голосу — серед тих негрів, яких не згадують у переписних листках. Мого батечка за все життя уряд США так і не визнав. І тому ніхто не знайде жодного папірця, який засвідчив би мою появу на світ. Так тривало, аж поки я опинився в Гарлемі і до мого помешкання забрів переписувач. Почав допитуватися, де я народився і чому, скільки мені набігло років, чи постійно я тут мешкаю...

— Так, незважаючи ні на що, тримаюся місця.

— Незважаючи на що? — нашорошився чиновник. — Ану, докладніше...

— Я народився з мозолями і пухирями на ногах. Більшість негрів просто успадковують їх. Мої ноги вистоюють скрізь — від черги за мискою юшки до призовного пункту в армію.

Вони тримають мене, поки я вантажу ліс чи підсаджую в авто багатих жінок. Мої ноги відчимчикували принаймні десять тисяч миль, виконуючи доручення білих людей, і ще десять тисяч миль, щоб не відбитися від нашого чорного гурту. Мої ноги клякли перед олтарями, перед чиновницькими столами, в барах, біля могил, на порозі їдалень, біля віконець різних благодійників і в поліції.

Потім я розповів, як мої ноги сприяли розквітові американського взуттєвого бізнесу — скільки тих грошей витрачено на взуття! Я збив сімсот пар черевиків, вісімдесят дев'ять пар кедів, сорок чотири пари літніх туфель і двісті дві пари бідацьких сандалів. Я подер стільки шкарпеток, що за ці грошики можна збудувати трикотажну фабрику. Леза, якими я зрізував собі мозолі, коштують стільки, скільки цілий завод. О, мої ноги вклали чималий внесок у багатство Америки. А я, бач, ще й досі тримаюся на них.

Одного разу я загнав у п'яту іржавий цвях і мало не підхопив правця. Через свої ноги я зазнав стільки лиха, аж дивно, що відміряв ними такий шмат світу. Мене різали, кололи, переїжджали, збивали машинами, топтали кіньми, грабували, піддурювали, робили з мене дурника, намагалися шантажувати — а я й досі живий! Мене виганяли з роботи, звинувачували і не давали виправдатися, обмежували, кривдили, ізолювали, замикали... Мене тримали під дощем, у в'язниці, затримували з гарненькими грішницями, а я, попри все, живий!

Я недоїдав, недозаробляв — усе «недо», крім одного «пере» — переробляв. Та бачте, нічого. Тепер я побоюсь лиш смерті, і то — дочасної. Отже, чоловіче добрий, записуй мене до свого папірця зараз, цього року, бо в наступний перепис можеш мене тут і не застати...

Я чекав, що чиновник бодай посміхнеться. Але він хитнув головою на згоду і старанно занотував відповідь. Невже він мав мене за дурника?

ПОРОЖНІ БУДИНКИ

— Якось у Вірджінії, коли я ще був отакісіньким пуцьверінком, мене перестрів на вулиці якийсь білий дивак, погладив по чуприні й дав дрібну монетку.

Він сказав: «Мені здається, тобі хочеться морозива». І я, звісно, підтвердив: «Так, сер».

Морозиво було чудове.

Я тоді жив у якихось материних родичів і коли прийшов додому, то похвалився, що ласував морозивом.

— А де ти взяв гроші? — спитала тіточка.

— Мені дали.

— Виходить, ти бігаєш на вулицю жебрачити?

Я пояснив, що грошей ні в кого не випрохував.

— Бреши, бреши... Задурно нічого не дають...

І мене відшмагали.

Вони не могли зрозуміти, що в світі є люди, які роблять добро, бо це їм просто подобається. Тоді стояла спека, маленьке хлоп'ятко тинялося серед кам'яниць, той чоловік глянув на мене і подумав, що мені дуже кортить поласувати морозивом, це було й справді так...

Далебі, не всякого треба підбивати — зроби те чи се. Якраз учора один знайомий політикан поставив мені кухоль пива. А коли я сказав: «Чоловіче добрий, вельми шкодую, але я вже все протринькав і не можу віддячити тобі таким же кухликом»,— він відповів: «Пусте! Пий на здоров'ячко».

Дехто вважає, що в житті все потребує віддяки: я тобі — ти мені. Якщо тебе запросили на вечірку, мусиш покликати й до себе. Отак і запрошуєш гостей, коли тобі зовсім не до них, або ходиш до людей, котрих аж ніяк не хочеться бачити... Так ведеться у моєї Джойс. Око за око, зуб за зуб! Сам я не додержуюсь цього. Якби мені хто сподобавсь, я б дав йому мільйон доларів і зовсім не сподівався одержати стільки ж. Віддав би той мільйон — й оком не зморгнув. Бо коли даєш не від щирого серця — тоді й мільйон не мільйон. Навіть пиво гірке на смак, коли частують не по щирості. Я вже розповідав — у дитинстві я був перекотиполем і не раз куштував цієї гіркоти.

Пам'ятаю, якось недільного дня у Вірджінії, ще до того, як мене прозвали Сімплом, я вибрався з дому. Смеркало, сіявся дощик, а я простував вулицею — невідомо куди й навіщо. Неначе шукав когось. А кого — й сам не знав, бо вийшов з дому, де було повно людей, проте серед них я почував себе самотньо, а їм було так само самотньо зі мною. Ніхто мене з дому не випроваджував, але якась сила тягла мене на вулицю, в дощ. Я крокував тротуаром, обабіч, під крислатими деревами, стояли розкішні вілли, де не стрінеш ні бідака, ні негра. Я гадав тоді, що за тими ошатними мурами нема таких самотніх, як оце я, і, певна річ, помилявся. Тоді я був ще малим хлоп'ям.

Раз на тиждень моя тіточка виряджала мене до недільної школи, і я дививсь на білого Ісуса, що висів у нашому класі, на матір божу — теж білу, і серед цих білих образів почував себе вкрай самотньо, адже в мене не було жодного білого родича. Ісус мав колір тих білих, що на них працюють у нас чорні. Довге рівне волосся спадало Ісусові на плечі; вбраний він був у довгу мантію, і мені вельми кортіло дізнатися, що там у нього під сподом — штани чи мо' тільки підштаники. Всі чоловіки серед тих святих були в однакових хламидах, і я все думав — що там, під отим шматтям? А ще дивувався, навіщо біблійним людям таке довге волосся. Чи зручно ангелам з тими крилами, коли вони, приміром, сідають? Бо на тих картинах ангели завше стоять або літають. Отакі думки обсіли мене, коли старенька вчителька сказала:

— А тепер заспіваймо «Ісус любить мене — так вчить біблія». Затим — помолимось!

Я пробував уявити, як білий бог слухає мою молитву. Чи справді може він звернути увагу на маленького чорномазого хлопчика, чи слухає тільки людей з тих пишних кам'яниць посеред газонів і парків? Чи знає він, як міркував я про його штани?

Ось які думки роїлися в моїй голові того дощового дня. А ще згадав я тоді свою стареньку тіточку, власне, ніяку мені не тіточку, а сестру зведеної сестри мого татка, котра завше брала мене до себе, коли моя мати кудись зникала. Отак і ріс я перекотиполем — то матері не було, то батька, то обох, і мене щоразу відсилали до когось, бо їм, бач, ніколи.

Ніхто не кривдив мене, я й сам не знаю, чого це змалку так дошкуляла мені самота. Певно через те, що ніхто ніколи не казав мені: «Ти мій». Бо я й справді був нічийний...

Відтоді, як ми з Джойс у парі, я позбувся самоти. Але ж минуло чимало часу, перш ніж знайшлася людина, з якою я вже не почував себе самотнім.

Коли поруч тебе нема людини, котрій ти хотів би віддати часточку свого серця, — твій дім порожній. Якщо ж поруч є хтось, чоловік чи жінка, дитина, родич чи приятель, ба навіть сусіда-співмешканець, або просто людина, з якою ти ділив не шматок хліба чи останній гріш, а крихту своєї любові, — твій дім уже не назвеш порожнім. Я жив у будинках, повних люду, і — порожніх. І мені страх не хочеться вертатись туди.

ЯХТИ

— Часом у газетах пишуть про людей, що мають яхти. Я теж не відмовився б від такого кораблика. Виходь у море і пливи, куди заманеться, зиркай на компас і тримайся власного курсу. І ніхто тобі не вказує — ходи туди чи сюди, в Південну Америку чи Північну. О, тільки забагатію — заведу яхту, напну вітрила — і гайда з Гарлему!

— А дружину куди?

— Отож-бо — тільки вона гляне скоса чи нагримає на мене — одразу й відпливу. Жінки стали такі сварливі! Як скаже, приміром: «Чому ти не повісив у шафу свого костюма?» — так і відчалю. І ніхто мною командувати не буде...

— А ти ніколи не замислювався, що робить жінка, коли чоловік завіється надовго?

— Ні, часом я вертатиму Гарлем-рікою до Гарлему. Тільки підпливу — на всій Ленокс-авеню заяскріють лампіони, по радіо залунає весела музика, на мою честь телебачення покаже нову програму. Я повертаюся додому. Джойс цілує мене на порозі і мерщій біжить до плити, де вариться смачний обід, а тоді, о, тоді — знову в обійми. Тільки розлука зв'язує серця на тугий вузлик — так принаймні кажуть жінки. Та навряд чи випаде мені таке щастя.

— Чому ж?

— Якщо я заведу коли-небудь яхту, то візьму Джойс з собою. Ніколи не відпочиватиму сам один. Нізащо!

— Охота тобі теревені правити. Скоріше рак на горі свисне, ніж ти матимеш яхту.

— І то правда, — погодився Сімпл. — До того ж Джойс все марить про будиночок десь на околиці. Їй мої яхти, як голодному присядки. Ще килим на цілу стіну, ну, люстру... Щотижня крає наш куценький бюджет, складає кожну копійчину у Карвербенк на будинок. Але ж ціни на них зараз так підскочили, що поки складемо гроші на внесок та виплатимо решту — вже сил не стане і на ганок вийти. Далебі, ще рік-два — і вріжу дуба. Про мене краще лишитися у затишній комірчині в Гарлемі, де хоч двірники замітають тротуари і стежать за опаленням, а взимку машини прибирають сніг. Плати комірне — і живи на здоров'ячко. Так ні, Джойс закортіло мати власний клапоть землі, перш ніж її душа одійде в рай, а моя — в пекло. Вже на цім світі подавай зелену латку, будиночок з ганком, аби їй порозкошувати в прохолодному надвечір'ї і послухати цвіркунів.

А мені, любий Бойде, краще в пивничці. Покрутитися вночі у гомінкім дансингу, і щоб вогні, вогні, вогні. Страх люблю це сяйво ліхтарів, людську юрму, гамірну вулицю. Коли б я мав яхту, насадовив би туди повно друзів. І щоб цілу ніч музика, танці, з камбузу на сім верст пахло б пареним і смаженим, тістечками... Над палубою хитаються ліхтарі, і на кожній щоглі прапорець. А вітрила женуть та женуть мою яхту.

Згадалися б мені вогні на Ленокс-авеню, як над готелем «Тереза» майорить прапор — на День незалежності чи якесь інше свято. І взяла б мене туга за моєю 125-ю стріт. І десь у чужих морях повернув би свою яхту додому, курс на Гарлем, США. Чому — й сам не знаю...

ПРИГОДИ ГАРАНТОВАНО...

— Гарна штука — пригоди, — мовив Сімпл, — власне, з кожним у житті щось та трапляється. Як свідчать нічні телефільми, ще в ті далекі часи, коли американці сунули у своїх критих візках на Захід, вони були певні, що пригоди неминучі, — надто вже часто наражалися там на червоношкірих... А тепер, коли раптом заманеться якоїсь пригоди, — рушайте в Алабаму чи Міссісіпі, там напевне встрянете в сутичку з племенами білошкірих...

«На Захід, на Захід, юначе!» — закликали раніше. Або: «Піонери, о піонери!» — вигукував у запалі Уїтмен.

«На Південь, на Південь, юначе!» — волав би я зараз.

Якби я мав сина, то, щоб вигартувати з нього справжнього мужчину, неодмінно б вирядив його у Джексон — штат Міссісіпі, чи в Селму — штат Алабама і, звісно, не в критому візочку, а в автобусі. Я б напутив його: «Іди, сину, йди, і вертайся звитяжцем до батьківської хати... Білошкірі лютують уздовж кордону, за Діксі-лайн [1], заперечують право американців на рівність. Подивися, синку, чи можна там що вдіяти. Стань віч-на-віч з ворогом».

— І ти справді послав би свого сина у той содом, щоб расисти розбили йому голову, чи поліцейські собаки пошматували йому литки?

— Заради свободи і, звісно, пригод, я й сам подався б на Південь, коли б народивсь білим, — одказав Сімпл. — Негри сяк чи так борються все життя, а для білих це не проблема. Донедавна вони навіть не знали ціни написові «Тільки для чорних», ходили куди їм заманеться. Вони оце тільки втямили, що їм нема ходу до зали для чорних. І навіть до зали для білих, якщо з ними йде чорний. Раніш вони й гадки не мали, скільки на них чекає пригод за Кольоровим кордоном на Півдні.

— По-твоєму, Дикий Захід тепер і рівнятись не може до Лютого Півдня?

— Навіть у телебойовиках Лютий Південь давно випередив Дикий Захід. Раніш пригоди починалися за перевалом Скелястих гір, тепер — за Кольоровим кордоном. І пригоди ці страшніші за телефільми з голлівудськими індіанцями. На Півдні, щоправда, не знімають скальпів. Там убивають нишком. Клан, хоч і не вбирається в пір'я, і не має такого барвистого вигляду, як колись загони індіанців, проте набагато страшніший. На відміну від індіанців, білошкірі накидаються без войовничих вигуків, а підступно, по-зміїному. Серед ночі. І не верхи, а в лімузинах...

— Коли б я був власником туристського бюро, що влаштовує літні подорожі до Ніагарського водопаду та Ієлоустонського парку, на Великий каньйон чи на Вершину Вершин, я б рекламував захоплюючі видовища в Монтгомері, де за гідів виступатиме Національна гвардія, закликав до мандрівки у Джексон — неодмінно в шкіряних крагах, для захисту ніг від поліцейської собачні, радив відвідати в'язницю в Міссісіпі, де сам начальник Говард Джонсон частує туристів ленчем, надаючи для леді казенні кам'янички з магноліями, а ночівлю у в'язниці — без додаткової платні.

«Для негрів повні гарантії на всіх маршрутах, пригоди гарантовано кожному туристові. За додаткову платню — уїкенд у типовій в'язниці Міссісіпі. Сідайте хоч зараз, гроші — потім. Не гайте часу — мерщій скуштуйте життя серед білошкірих, за Діксі-лайн. Гострі відчуття гарантовано. За докладними відомостями звертайтеся: Бюро подорожей Лютого Півдня, розпорядник Джесс Б. Сімпл. Щиро до ваших послуг».

[1] Діксі — назва Південних штатів США.

ЗОЛОТА БРАМА

— Коли б мені здумалося піднести на різдво даруночок самому дияволу, — мовив Сімпл, спорожнивши свій кухоль, — я б віддав йому Міссісіпі — весь штат з поліцейською собачнею й усім іншим гамузом.

— І дуже прислужився б чортові. Такої сили грішників він ще не приймав за один раз. Ото б уже натішився чортяка! Та коли ти хочеш насправді досадити йому, оберни його на негра...

— У пеклі, мабуть, теж достобіса білих, і якщо так перевернути чорта, то будуть йому непереливки... Скажімо, схоче він проїхатися в поїзді або вивчитися на інженера. Або ж закортить випити кави десь по дорозі між столицею пекла і Балтіморою... Знатиме чортяка, почім фунт лиха! А як заграє в гольф десь в Алабамі — то вже напевне спалять його. Гірке випало б різдво темношкірому чортові! Але поки я сам не потрапив до пекла, чого мені турбуватися про чорта. От коли вже буду там, цікаво глянути, як самому Люциферові хвоста крутитимуть.

— Уяви, — вів далі Сімпл, — вчора оце наснилося, ніби я врізав дуба, і тільки-но душа сягнула неба, як її перепиняє колишній губернатор з Міссісіпі, Алабами чи з Джорджії... Стовбичить при Золотій брамі якраз праворуч святого Петра.

Питає:

— Якого дідька тут вештаєшся, Сімпле? Хіба не знаєш, що для ваших хід знадвору?

— Звідки?

— А там написано: «Вхід для чорних».

Я зауважив:

— Виходить, і небо розташувалося на Півдні? Я гадав, що воно десь угорі. Святий Петре, чи чуєш мене?

А святий Петро одказує:

— Зараз на небі повно білих, я й сам їм ради не дам. Геть вийшли з-під контролю.

Допитуюся:

— Яким це побитом вони видираються на небо, святий отче?

Дід Петро:

— Джессе Б. Сімпле! Не знаю, але ж вони всі тут.

— Виходить, я потрапив у пекло? Коли із смертної постелі я чкурнув у галактики, то був певен, що доберуся до Золотої брами. Не за гріхи в мене ця чорна шкіра, мені б тільки змити її, щоб стала біла як сніг.

Тоді озвався той, що колись правував на землі:

— Щоб обернутися на білого, стати білим як сніг, ти повинен скупатися в Річці Життя. Але Річка Життя тече в раю. А ти, Сімпле, тільки на порозі Святої Луки. Отже, ти ще чорний. Був би ти білий — будь ласка. А так — геть. Тобі не в цю браму.

Я скипів:

— Шкода, що я лишив зброю там, на землі. Хоч я й не був там вельми завзятий, проте й за спідницю не тримався. Годі вже мені підставляти щоки під ляпаси. Годі! Ану гетьте від Золотої брами, одступіться з дороги!

Святий Петро сплеснув руками, почав благати:

— Зараз я гукну Гавриїла. Це один з ваших. Він пояснить тобі, як тут і що.

Я погодився.

— Гаразд, клич Гавриїла. Коли вже на те пішло — тягни сюди хоч самого бога.

— Бог зайнятий В'єтнамом, Західним Берліном і НАТО, — пояснив Петро.

— Виходить бог — це дядько Сем? Мені здається, Петре, що я такий самий ангел, як і ти. Отож, коли не відступите обидва від Брами, змахну зараз лівим крилом і кину обох додолу. А тоді правим крилом добряче відчухраю.

— Джессе Бі! У нас на небі нікого не чухрають! — зарепетував Петро.

— Але ж я ще не на небі, тільки на порозі. Де ж це запропастився старий губернатор?

— Побіг по своїх собак.

— То ви прихистили на небі не тільки расистів з Півдня, а ще й їхніх собак? Мало вам, що занапастили Землю, тепер ще й з неба казна-що робите? Може, бог якраз і послав мене повимітати звідси сміття. Ось постривайте хвилинку. Метнуся ще раз на землю, скличу своїх хлопців з Гарлему, спитаю:

— Де вам краще вмерти за свої права — на небі чи на землі? Хто зі мною — вмирайте мерщій, і будемо відганяти від Золотої брами злодухів. Расисти позбавили там влади святого Петра. Понад святим Йорда-

ном водять тічки поліцейські суки. А при молочних ріках і кисільних берегах понавішувано табличок: «Тільки для білих». Люди, чи можна це терпіти?

І тоді з усіх закутків Гарлему мені одізвуться:

— Ні!

— Одступи, Петре, і для нас Золота брама!

Зз-з-з-з! Тільки-но я повернувсь на землю, коли якась сила скинула мене з ліжка, і тут я втямив, що все це мені приснилося. Отже, я ще не вмер. Хвала богові! Бо сталося б таке насправді, геть пошматували б мене собаки при Золотій брамі. Свята правда, пошматували б! Якщо вже чорному заманеться вмерти, нехай одразу простує до пекла. Щоб не потикатись по-дурному, як ото я, у Золоту браму Святої Луки.

СПІВАЧКИ ВІД ЄВАНГЕЛІЯ

— Схоже на те, — зауважив Сімпл, — що церкви скуповують у Гарлемі старі кінотеатри й переобладнують їх на храми. Пройдися Сьомою вулицею, Ленокс-авеню, чи вулицею Амстердам — їй-право, не вгадаєш, де церква, а де театр. Імена священиків на околах яскравіші за реклами кінозірок. Хіба ти не помічав?

— Трапляється... Телебачення підкосило кінотеатри.

— Скоро всі вони перетворяться на храми. За касу правитиме таріль для посвяти, хор часом збиватиметься на євангельський псалом. Грошики пливтимуть за кожний сеанс, за кожну відправу. Як у всякій установі. Вони ж так само сплачують комірне, з них беруть за світло й опалення, і пастори, певна річ, гребуть дещицю із загального коша.

— Про мене. Аби ставили цікаві шоу.

— Слово «шоу» якось не дуже пасує до храму.

— Але саме до таких вистав заохочують нині співачок божих. Учора ввечері мені впала в око така об'ява: «Сестра Мемі Лайтфут та її євангельське шоу. За вхід — долар». І ще четвертак за програму. Купуй і заходь!

— А ти що?

— Питаєш... Чудово! Четверка тілистих леді у ясно-блакитних сукенках виспівували і вибивали «Нумо, в мандри», та ще й як! А піано-джаз звучав так, ніби це змагались Дороті Донеган і Каунт Бесі. Почали сестри так поволеньки, поволеньки, а тоді розкрутилися, піддали жару, та як ушкварили... Точнісінько як ті біснуваті, тільки під проводом сестри Лайтфут. А там дременули з кону, тобто з кафедри, і ну гасати з кінця в кінець зали, — показували, як треба мандрувати до землі обітованої. А церква аж ходором ходить. Останню яву повторювали разів сімнадцять. Парафіяни зриваються з місць, підстрибують, шаленіють, верещать, а там давай і собі маршем за сестрами до землі обітованої. Потім ставили ще одну відправу на бенефіс сестри Лайтфут. Грошики так і сипались на тарелі. Навіть я поклав долар.

— Крім того, що сплатив за вхід?

— Я був такий зворушений, що міг покласти й більше, — сказав Сімпл. — Щиро кажучи, такі євангельські вистави мені куди більше до смаку, аніж ті пісеньки, що їх по нічних кабаре вищать у мікрофон всякі зірки. Тут тобі сестри і святого письма поспівають, і потанцюють, без тих остогидлих підсилювачів. Останнім часом я слухав тут Магалію, Уорлд Сінгерс, Селлі Мартін, Прінсес Стюард, Елдера Бека, Джемса Клівленда, Девіда Сістерса, Мартіна Сістерса і, повір мені, нічого кращого досі не чув. Дух захоплює, ноги самі пускаються в танок. Пишне видовище! Не пошкодуєш долара за вхід! Та й усередині не гріх гаманця труснути. А куди там пливуть ці грошики, мене не обходить. Вони так гарно співають, що нехай собі їздять у «каділлаках» та «ягуарах». Раз я бачив, як до церкви під'їхали дівчатка, що співають квартетом, — і кожна у власному авто. За ними так само поодинці підкотили хлопці. Потім вони заспівали «Коли б і там влаштуватися

так», тобто у потойбічному царстві. І ми всі гуртом підхопили «Боже, поможи, боже, поможи їм!» Потім парафіяни скинулися ще по долару, хто й по півтора. Хлопці хутчій за грубенький виторг — і гайда додому.

І ще мені подобаються такі пісеньки: «Підсунься ближче, маленьке ягнятко», «Безцінний боже, ось моя ручка». А тобі? Ці служки так славлять бога, що вже й на землі почуваються, ніби у справжньому раю. А коли заведуть отієї сумної «Мені одній несила нести цей тягар», то насправді це означає «Допоможи мені, боже, пересісти у «каділлака». Мені, власне, до того байдуже, аби лиш співали. Вони заслуговують на винагороду — і на цім і на тім світі. Чи не так?

— Ти вже чисто євангельський проповідник.

— Називай як хочеш, а мені святі пісеньки подобаються. Щоправда, Джойс їх не дуже полюбляє, хіба що тільки Магалію. Джойс захоплюється оперою. А мені в тій опері верещать, як ото пилкою по цвяху.

— В якій опері?

— А в усіх. Та ще Джойс слухає їх у записах. Ладна цілий день слухати, а мені хоч вуха затуляй.

— Певне, ти в них нічого не тямиш?

— Вони ж італійські. Джойс теж нічого не розуміє.

— Твоя дружина кохається в музиці й, напевне, читала про Кармен, Тоску, Аїду. Мистецтво не завжди зрозумієш без певної підготовки. Може б, і ти, прочитавши лібретто, второпав що до чого.

— А чому це всі опери італійські?

— Не всі. Опери Вагнера — німецькі, Бізе — французькі, Мусоргського — російські.

— Мені всяка опера звучить як італійська. Одного разу я пішов з Джойс у Карнегі-хол, там мадам Доусон ставила негритянську оперу на музику якогось відомого негритянського композитора, і — віриш чи ні — мені все здавалося, ніби вони співають мовою ідіш. Я тихенько спитав у Джойс: «Вони що, всі вчилися співати у єврейських метрів?»

— Тс... — зашипіла Джойс. — Дурнішого ти нічого не міг спитати?

— Я не розумію жодного слова.

Джойс пробувала пояснити:

— Але ж яка модуляція! Який голос! Хіба ти не чуєш бельканто?

— Їй-бо не чую.

Джойс мало не сказилась від люті. «Невіглас, хоч би тут, у Карнегі-хол, не соромив мене!» Аж тут саме почалася арія мадам Доусон.

Я таки не стримавсь:

— Всі на сцені виглядають чудово. Особливо те курчатко в підсмиканій мантії. І пупок крізь розпанашку видно. Ач, вертуха...

— Безголоса, як курка... Єдина нездара в усій трупі...

Джойс крутнулася, відсунулась од мене якнайдалі (кожен стілець коштував нам 5 з лишком доларів) і вся поринула у музику. А я сидів як телепень! Їй-право, ті сестри кращі!

— Кожному своє. Одному до смаку пиво, іншому — Бах чи Гольдоні, а кому — оті божі ангели. Тисячі людей знаються на опері. Серед них міг бути й ти. Дозволь нагадати тобі, як ти шалено аплодував у цьому ж барі, коли тут вперше співала Маріан Андерсон з Метрополітен-опера.

— Ото ж то! Саме тут, у барі, а не в опері. Браво, Маріан! Співай ще! Бармен, кухоль пива! А зараз Маріан Андерсон покинула і концерти й опери. Напевне, співає десь між сестер. Серед божих ангелів вона зробила свій мільйон.

— Не прикидайся дурником...

— Коли це гроші йшли за дурничку?!

БОМБОСХОВИЩА

— Тепер навіть уві сні, — каже Сімпл, — на одне око треба пильнувати.

— Куди ти хилиш?

Я зрозумів це як певний натяк, бо Сімпл якраз втупився поглядом у свій порожній кухлик.

— Шахрайство заполонило цей світ, — вів своєї Сімпл.

— Яке ще шахрайство?

— От хоч би з атомними бомбосховищами. На тім тижні наш домовласник спо-

вістив мене, що накидає кільканадцять доларів на комірне, бо він, бач, споруджує для нас на задвірку сховище. Інші домовласники схопилися за голову: хіба настарчиш сховищ для всієї голоти, що кишма кишить у кожному будинку, ба навіть вийде такий закон... Або ж припустимо — кожний будуватиме сам для себе... Ось, приміром, ми з Джойс мешкаємо в одній комірчині, де варимо і спимо. А коли викопаємо собі на подвір'ї схованку, то хіба під час нальоту одіб'єшся від сусідів? Мешканці з нижнього поверху тобі ще на сходах ноги поперебивають. Їм же конче треба рятувати бабусю. Та й який з мене буде джентльмен, коли я скажу:

— Бабусю, не лізьте до мого сховища! Бабуню, або я, або ви, бо сховище розраховане тільки на двох...

Джойс усе товче, що я маю поводитись як джентльмен. Отож тільки сповістять сирени про атомний напад, я стану на порозі бомбосховища і скажу:

— Джойс, дружино моя! З ким ти підеш сюди — зі мною чи з бабусею? Чи може мені слід поступитися цій милій бабці, а самому лишитися тут і стріти свою смерть? Ти завжди говорила: «Пропусти жінку. Будь джентльменом». А що ти скажеш тепер?

О, Джойс — сама шляхетність. Вона скаже: «Спершу старість, а потім врода».

Я відповім:

— Джойс, я зрозумів тебе так, що мушу поступитися своїм місцем.

Тоді Джойс скаже:

— Зараз не до жартів, Сімпле.

— Я буду джентльменом, Джойс, і поступлюся. Хай з тобою йде бабуся — хоч вона нам ніяка й не родичка.

Джойс блідне (звісно, наскільки дозволяє їй смагляве обличчя). Бо враз уявляє, як мене палить за дверима атомне полум'я, як вона втрачає чоловіка.

Потім бабуся ледь торкнеться моєї руки і зашамкотить:

— Синку мій, ти ж знаєш, що я не можу піти у сховище без своїх онуків — Марти, Елен і малятка Джонні.

Тут я озирнусь і побачу всіх цих малюків, що перестрашені прибігли серед ночі до мого атомного сховища слідом за рідною бабусею. Позаду, звісно, стоятимуть батько з матір'ю.

І тоді якесь дитинча заскиглить:

— Не хочу йти в цю печеру без мами.

Я поясню:

— Ця схованка збудована тільки для двох, моє сонечко. Полічи — твоя бабуся, троє діток і мама — це вже п'ять, якщо не рахувати мою дружину Джойс.

Тоді підстаркуватий здоровань, що пустив на світ цих діточок і не подбав про сховище для них, скаже:

— Чого це ніхто не згадує про тата?

Тут мені вже урветься терпець:

— Ні! Перше я тобі полічу ребра, ніж пущу до мого сховища. Ти дев'яносто дев'ять разів бачив мене в барі й жодного кухля пива не поставив.

— Що ж, я можу й надолужити, — стисне кулаки здоровань.

— Навкулачки?..

Джойс враз закричить:

— Джессе Сімпл! Смерть дивиться тобі в очі, а ти казна-що завів...

— Ні, — одрубаю я, скидаючи плащ. — Я його таки віддухопелю.

Але ж саме в цей момент заграють відбій, сирени вщухнуть, і гучномовець оголосить: «Небезпека минула». А може, то була учбова тривога. І бабуся з першого поверху пожене свою череду додому.

Джойс кинеться мені на шию і скаже:

— Хвала всевишньому! Ти врятувався, Джессе Сімпл. Тільки давай завтра зруйнуємо нашу схованку. Я не можу ховатись, лишивши напризволяще тих діточок і їхню бабусю. І тебе, Джессе, життя моє!

— Як і я тебе, — стисну її у палких обіймах.

— Ми зруйнуємо бомбосховище, коли вже гинути — то з сусідами разом.

Потім ми з Джойс підемо додому. Що вже не буде, а ми ніколи не підемо до схову без бабусі.

ЛІВОРУЧ ВІД ГОСПОДА

— Часом кажуть, ніби зарадити всім нашим злигодням можна в один спосіб, — перевернутися на білого, — почав Сімпл. —

Я, звісно, такої думки не поділяю. Безробітні є й серед білих, так само як і серед чорних. І неписьменні теж є серед білих. Однаковий колір шкіри навряд чи перетворить нашу землю на рай.

Бо не сама лиш сегрегація чинить зло на землі. Люди й крім неї мають доволі клопоту — від самої колиски аж до горбочка на цвинтарі.

А коли до того ще й обличчя чорне, то не раз згадаєш неньку, що породила тебе на світ. Хоч і багато безробітних серед білих, але ж насамперед їм надають вільне місце. Їм легше вибитися в люди. Чимало серед них і неосвічених, та коли вже їм заманеться вчитись, президентові США не треба виставляти військо для їх захисту. Коли занедужає білий, його не вносять до шпиталю крадькома, з чорного ходу, як ведеться у нас на Півдні. Їхні дочки і сини заможніші, отож і старим не доводиться так бідувати.

— І все ж надто вже ти нарікаєш на свою чорну пику. Ну, уяви, приміром, що це в тебе родимка — народжуються ж діти з темними плямочками.

— Але ж ця плямочка вкриває мене з голови до п'ят...

— Тоді лишається тобі одне — народитися вдруге.

— Або ж митися, поки не станеш білий як сніг. Уявляю собі, як на небі моя рідня збирається в гурт і миється. Я певен, що не пізнаю тепер свого діда в раю. Подумати тільки — дідусь Сімпл у вінчику святого, з білими крильцями, вбраний у тогу. Шкіра в нього біла, на ногах золоті капці. Коли божа колісниця домчить і виверне мене біля Золотої брами, ти, любий дідусю, хоч на мить стань такий, як був, бо я не впізнаю тебе при цих крильцях, з білою шкірою і в золотих капцях.

— А звідки ти взяв, що потрапиш саме до раю? — спитав я.

— Хіба ж я мало набідувався в Гарлемі?

— А до церкви справно ходиш?

— Щоразу, коли жінка затягне. Оце недавно проповідь слухав. «І сяду я праворуч від сина божого», — мурмотів пастор і геть розігнав мені сон. Став я думати: а чого це ніхто ніколи не сідає ліворуч від сина божого? Відколи пам'ятаю себе — з дитячих літ у Вірджінії аж до цього часу в Гарлемі, я все чув, що люди мостяться тільки праворуч від господа і стороняться лівого боку. Чого б це воно?

— Коли до тебе приходить на обід гість, ти ж завжди садовиш його праворуч від себе, — намагався пояснити я. — Місце з правого боку вважається почеснішим, його звичайно пропонують дамі, старшому за віком чи якій поважній особі. Це вияв шани.

— А мені однаково де сидіти, аби лиш потрапити до царства божого. Коли всі моститимуться праворуч, там ніде буде й яблуку впасти. Мільйон негрів і ще принаймні два мільйони мусять одразу сідати праворуч від бога. А де подітися іншим?

— В раю величезна зала, її стіни можна розсувати, — сказав я.

— Мені байдуже, яка там зала. Знаю тільки, що з правого боку до трону не доступитися. А воно й ліворуч свиня не зачепить. Бог коли-не-коли і в цей бік повернеться.

— Звісно, може глянути. А проте, коли пощастить — сідай все-таки праворуч.

— А може, з лівого боку видніше буде? Гляне господь ліворуч — а там я сиджу сам один. А по той бік — сила-силенна люду. І кожний щось у бога канючитиме. Уявляю, який гамір стоятиме у його правому вусі, навряд чи він розбереться, що кому треба.

Коли ж мені закортить і собі закинути слівце, я не дуже буду докучати господові. Сидітиму і нишком шепотітиму: «Боже, ось я, ось я».

Якщо господь вшанує мене увагою і спитає:

— А тобі чого, негре?

Я відповім:

— Саму дещицю, боже. Як ти ще не впорався з тим боком, можу зачекати. Я крутив на землі чималенький бізнес, але якщо моїй дружині Джойс чогось бракує — зверни на неї увагу. Я люблю її. Заступи від більшого лиха мою кузину Мінні, що мусить продавати любов у барах на Ленокс-авеню. Зглянься на мого меншенького племінника, Ф. Д., якому я допоміг стати на ноги, коли він підлітком вперше потрапив у Гарлем. Він оце відбув армію і саме оженився, підкажи йому, як поводитися з дружиною, як стати порядним молодиком, натякни, щоб не дуже наслідував мене, бо я ніколи не був взірцем у нашій громаді.

— Боже великий, я нашептав у твоє ліве вухо тільки про кревних. Коли б я сів праворуч, то навряд чи зміг пробитися до тебе крізь юрбу тих святих, що й на тому світі зажили собі слави. Навряд чи ти почув би мій голос у тому гаморі. І мені, смертному з смертних, звичайному серед звичайних, вельми приємно сидіти ліворуч від тебе. Мені, Джессі Б. Сімплу, коло самого сина божого. І єдине, що насмілюся ще шепнути тобі, — зглянься і на тих одинаків, що сідатимуть ліворуч тебе.

КОНКУРС

— Вся Америка подуріла через ті конкурси краси, — каже Сімпл. — А чому це нікому не спадає на думку влаштувати конкурс потвор?

— Конкурс потвор? — Мене аж пересмикнуло. — Навіщо?

— А навіщо конкурси краси? Щоб потішитись. У світі є чимало потворних жінок. От і помилувалися б на ту «красуню», що переможе всіх.

— Зовнішність — то ще не все, — зауважив я. — Людину прикрашають її вчинки, думки...

— Дурниці, — заперечив Сімпл, — краса — це краса. Ти ж не скажеш, що якесь недолуге створіння стало привабливішим від того, що кожного дня і тричі у неділю ходить до церкви. Може, вона й скидатиметься на святу, але ж гарненькою її не назвеш, коли такою не пустила її на цей світ матуся.

— Кожного творить бог за своєю подобою, — наполягав я.

— Не збивай мене з пантелику. Виходить, що бог і кривий, і горбатий, і скалозубий... Ніколи не повірю. А жінок таких я бачив доволі. Переважна більшість жінок — не красуні. Кожного уїкенду можна влаштовувати конкурс потвор. А в кінці року провести й відбірковий — на найпотворнішу дівчину в цілому світі. Присягаюся — хто здобуде цей Гран-прі, матиме скільки завгодно контрактів з Голлівудом, телебаченням, радіо, кіно.

— Все це так, — зауважив я, — але ж де бідній дівчині та ще з такою сумнівною славою вийти заміж.

— З тими грішми, що вона заробить за свою потворність, від залицяльників одбою не буде. Я сам, якби ще був парубком, залюбки зголосився б тринькати ті грошики, що попливуть до цієї уславленої потвори. Якби така дружина гарно біля мене ходила, то воно й байдуже, на кого вона там схожа. А як вона вчасно одійде у рай, заповівши мені всю свою маєтність, — вона назавжди лишиться першою красунею у моїх спогадах. Жіночка з гаманцем не може бути такою потворною, щоб не знайти собі пари. Грошики кого хоч підіб'ють...

— Страшно й подумати, що, здобувши Гран-прі на конкурсі потвор, станеш принадою для чоловіків. Бідне дівча! Яка вже то радість з такої перемоги...

— Як тільки вшанують її Гран-прі, я одразу ж укладу контракт на персональні демонстрації на відкритому коні, на екрані і в Роклендському палаці. Я зажадаю принаймні тисячу доларів у день за те, щоб люди тільки глянули на неї — на Першу Потвору Всесвіту! Якщо у наш космічний час вона опиниться на Місяці, космонавти, стрівши її, можуть врізати дуба з переляку. Міс Потвора повинна бути такою страхітливою, щоб сама цим хизувалася. Матінка умліватиме від успіху доньки, а як радітиме батечко! Її пика красуватиметься на цигарках з фільтром, вона співатиме пісеньки про цілющі якості зубної пасти, позуватиме на рекламі пива.

Далебі, я таки влаштую цей конкурс. Дайте мені тільки якусь тисячу для початку, орендуйте простору залу, влаштуйте парад потвор замість теперішніх парадів красунь — і гребіть гроші. Певна річ, такий конкурс уславить і мене, — людину з міцними нервами, яка спромоглася скликати до гурту всіх потворних жінок! «Джесс Б. Сімпл, продюсер конкурсу потвор!» І якщо серед них трапиться жінка, ще потворніша за мене, я особисто піднесу їй окремий подарунок. На золотому пивному кухлі з моїм портретом буде викарбовано: «Тобі від мене. Твій потворний татусь. Щиро вітаю».

СТАТУТИ І СТАТУЇ

— На тому тижні, коли ховали Малькольма-Ікс, навколо кишіла така сила сторожі, наче в Гарлемі зібрався конгрес поліцаїв. А в Селмі, в Алабамі, так заповзятливо хапали негрів, що навіть гукнули в поміч ку-

клукскланців, — сказав Сімпл. — Нью-Йоркській мерії це, певне, далося в копієчку — щонайменше у півмільйона доларів. Адже цілий тиждень тримали поліцаїв у Гарлемі, платили наднормові тощо... В Алабамі весь бюджет витратили на ті арешти, а ще ж і в'язням треба кинути сякий-такий харч. Чи не було б дешевше білим виступити гуртом і задовольнити вимоги негрів, аніж щоразу витрачатись на поліцаїв, в'язниці та судові процеси... Чисте марнотратство.

— Свята правда, — підтакнув я.

— Коли гроші дурні — то воно й байдуже, куди вони спливають. Все одно їх більшає. Це для негра важко відкласти на чорний день три-чотири сотні доларів. Їдеш, бува, з Брукліна в Бронкс, і в Гарлемі не спиняєшся, аби зайвий раз не платити. Стягти б оце з Штатів усе, що заробив тут мій прапрадід у рабстві, діди й батьки...

— А чого. Статут про обмеження нагромаджень давно скасовано.

— Певне, через те терористам кортить висадити в повітря Статую, — підхопив Сімпл.

— Годі тобі. Я кажу не про статую Свободи, а про статут обмежень...

— Це, власне, й усе, що ми маємо, бо статуя Свободи весь час показує Гарлему тилок.

— Свобода завжди дивиться в море, звідки прийшли білі американці. А ми, африканці, прибули з Півдня й оселилися тут задовго до того, як статуя Свободи запалила свій смолоскип.

— Тепер у нас палають лиш смолоскипи ку-клукс-клану, — заперечив Сімпл. — Віриш чи ні, а відколи я в Гарлемі, ще й разу не глянув в обличчя Свободі. А воно, з листівок видать, гарненьке. Може, колись бодай краєм ока та кину, перш ніж цю дамочку висадять у повітря. Ну звідки, скажи, беруться в людей ті бомби та вибухівки, коли в нас дитині не вільно побавитися з бенгальським вогнем на свято Незалежності? Забавка — це, бач, проти закону. А здумалось тобі вчинити якесь лихо — купуй собі любісінько і динамітні шашки, і бомбочку, рушницю чи пістоль... В тих, кого хапають поліцаї, якраз і чортма зброї. Порядні люди, от як я, не тримають її навіть для того, щоб безпечніше почуватись у власному ліфті. Хіба можна чим одборонитися від наркомана, який вимагає тридцять доларів на дурман? Він, звісно, бачить, що в кишенях моїх гуляє вітер, та коли йому припече, то він і в бідної вдови останнє поцупить... Треба, кажу, заснувати в місті фонд наркоманів, підтримати цих бідолах, видавати їм потроху того зілля, аби вони не грабували хоч бабусь і візників. Улаштовували ж під час великої депресії супові пункти, де злидарів безкоштовно частували юшкою.

В Англії вже подбали про цих нещасних — видають їм крихту того дурману. В Нью-Йорку це приборкало б трохи спекулянтів, які заробляють мільйони на наркотиках. Може, й злочинів стало б менше, не дерли б з нас останній гріш на тих поліцаїв, що мордують негрів. Бо вже й у ліфт страшно зайти. Ці автоматичні підйомники — чисто пастки. В нас у Гарлемі од віку нема жодного ліфтера. Наркомани просто закохані в наші ліфти! Їде отакий харцизяка з вами хоча б до другого поверху — не відкрутишся! Або ж, приміром, ти таксист і опинився десь на околиці, а вони вже тут, як вродилися — викладай заробіток. Отож і кажу — хай місто відкрає від свого бюджету ще шмат — на вільний фонд наркоманів.

— Ото реготали б з твоєї пропозиції в мерії.

— Гадаєш, реготала б і наша нова представниця у мерії? Гарненька жіночка, скажу тобі, і, здається, хитренька.

— Міс Мотлі таки досить принадна...

— Мені вона схожа на статую Свободи. І до того ж не повертається тилком до Гарлему, бо сама тут мешкає. Вона, звісно, розуміє, про що йдеться, знає, що в нас мільйон поліцаїв і півмільйона наркоманів...

— Ти щось наплутав. Так і пресу можна ввести в оману.

— Це вона збила мене з пуття... Байдуже. Я сподіваюсь, що наша чарівна Мотлі мешкає не в такому будинку, де ходять порожні ліфти... Інакше довелося б зняти з кутка Гарлему двійко поліцаїв, щоб уночі супроводили її додому. Навколо швендяє така сила грабіжників, що мене бере страх і за нашу статую Свободи...

— Ти маєш на увазі Бейкер Мотлі?

— Авжеж!

ВИСТАВЛЯЙМОСЯ!

— Всілякі пікети й протести на захист громадянських прав уже всім так набили оскому, — каже Сімпл, — що на них ніхто не звертає уваги. Численні демонстрації тепер і рядка в газетах не варті. Я вигадав дещо інше.

— Що саме?

— Будемо виставлятися. В приміщеннях і на вулицях...

— Як це — виставлятися?

— Статуї звичайно голі? Еге ж?

— Ну, так...

— Проте їх виставляють. Отак нехай і негри — геть пороздягаються, як ті статуї, і в такий спосіб виборюють свободу. Уявляєш — двадцять мільйонів негрів витрусяться з штанів і сподніх, з усього шмаття, зберуться в громадських місцях голі-голісінькі і не зрушать з місця, аж поки не здобудуть громадянських прав.

— Ти що, здурів? — вихопилося в мене.

— Чим ще можна так привернути увагу до сегрегації, інтеграції, десегрегації? Це не жарт, коли негри цілої Америки стоятимуть голісінькі, поки не минуться часи Джіма Кроу! [1]

— Неймовірно! Фантастично! Чисте божевілля!

— Так, так! Певного дня, у певний час навіть ті негри, що засідають у конгресі — Доусон, Діггс і Адам Пауелл — раптом підведуться голі, як Адам у райському садочку. Буде виставлятися звичайний люд, що працює на фабриках, ливарнях, в офісах, домашні слуги, швейцари-негри у поважних клубах, чорні хлопчаки, що за гріш гасають по місту. Провідники вагонів просто світитимуть шкірою. Носії скинуть навіть свої червоні кашкети, тільки номерки теліпатимуться на шиї. Ральф Банч в Об'єднаних Націях — ходитиме теж голісінький, як пташка. Ти бачив таку статую — «Мислитель»?

— Роденову?

— Той, що сидить на камені, як ото бог на світ пустив, і, підперши підборіддя, мислить... Отак наш Джеймс Фармер сидітиме в офісі. На сходах Публічної бібліотеки, якраз між лавами, побачиш поважного Роя Уїлкінса з самим пенсне на носі. На веранді, що виходить у Трайянт-парк, відпочиває наша Бейкер Мотлі з мерії — наче й мати не сповивала. А в театрі на Бродвеї міс Лена Горн робить із себе Венеру. У нас, в Гарлемі, я підсаджу на п'єдестал міс Перл Белі.

— Роздягнуту?

— Авжеж. Отак негри скрізь стоятимуть, мов статуї. Автомашини, звісно, полізуть одна на одну, товписько — страшенне. На Уолл-стріт навіть шибайголови-біржовики вклякнуть на місці... Чорна Америка раптом скине вбрання і не вдягатиметься, поки не здобуде громадянських прав. Змусимо таки зглянутися на нас!

— Жахливо! — не витримав я.

— Так воно все мені й бачиться. Голі негри примусять Америку вбрати їх у шати рівності, а не в лахміття сегрегації. І коли негри знову вдягнуться, тоді вони зможуть голосувати навіть у штаті Міссісіпі.

— Казав сліпий — побачимо... Легіон пристойності зразу всіх вас запроторить до в'язниць за непристойний вигляд.

— Крім мене, — мовив Сімпл, — бо я буду в Гарлемі. А тамтешні поліцаї теж роздягнуться, хай-но спробують тоді без уніформи арештувати мене...

— І ти зголосишся виставитися першим? — спитав я.

— Ні, цю честь я лишу тобі.

[1] Джім Кроу — плантатор і рабовласник, уособлення расизму.

ДЯДЬКО СЕМ

— Родичів не вибирають, а успадковують від народження, — сказав Сімпл. — Крім тих, звісно, з котрими родичаємося з власної волі — приміром, я із Джойс, моєю дружиною. Я люблю її. А от Мінні — ця вже припала мені від народження. Хоч і десята вода на киселі, а своя, кревна. Відколи я перебрався на Північ, причепилася

до мене, як реп'ях. І бозна-чому я теж люблю її, хоч їй-право не знаю, з якого боку вона мені родичка. Як ото дядько Сем. Якийсь кревний, а хто й звідки — хоч залізом печи, не знаю.

— Уперше чую. Що то в тебе за дядько Сем?

— Об'явивсь. Та й тобі він дядько. Обом дістався від народження. Маю на увазі того дідуся у фраку й високім капелюху, цяцькованому зірочками, що мешкає на горищі президентських покоїв у Білому домі. Він, певне, одинак, жінка, либонь, давно вмерла, бо я ніколи не чув про тіточку Сем. А може, він так і прожив життя бурлакою. Але кажуть, він якийсь мені дядько.

— З чийого боку? З материного?

— Хоч ти вже не ліпи мені його. З чийого? З якого? З такого, як і тобі. Десь примішався — та й годі! Я кажу про того американця, що в козла борідку позичив і вищиряється на призовних пунктах: «Дядько Сем кличе вас вмерти за нього!» Мені ще не виходив строк служити, а дядько Сем уже лякав мене до смерті. Проте я давно допитувався в нього: «Дядько Семе, перш ніж ти забриєш мене у військо, доведи, що ти мені справді родич. Може, хоч який далекий. Коли родич — то як воно вийшло, що ти білий, а я чорний...»

— А він тобі що?

— Нічичирк. Мов заціпило. Через це мені й кортить довідатись, хто ж він мені зрештою. Я — чорний. Він — білий. Дядька Сема не тягнуть щоразу до суду, коли він схоче випити склянку кави десь на Півдні. І ніхто його в Міссісіпі не переслідує, коли він голосує.

— Сегрегація колись та минеться, прийде слушний час і для виборів.

— Колись прийде і смерть, — зауважив Сімпл.

— Але ж конституція, уряд, закон на нашому боці.

— А дядько Сем?

— Коли вважати його за символ уряду, то, звісно, теж...

— У Вашінгтоні, либонь, шиють силу-силенну тих капелюхів із зірочками. Треба й собі дістати...

— Навіщо?

— Може й сам стану дядьком Семом.

— Будеш схожий на Ніпсі Рассела в цьому зірчатому капелюсі.

— А чом би й ні — мені подобається, як Ніпсі виступає на телебаченні... Мусить бути й чорний дядько Сем.

— Шовініст! — бовкнув я.

— Якщо це слово означає те, що я знаю, — мерщій забирай його назад.

— Та ні, ні. Давай далі...

— А все ж таки, що воно означає?

— Ну, це расист, що не визнає людей іншого кольору шкіри. Як ото ти — хочеш зробити з дядька Сема чорного...

— Та бодай хоч рудого, чи індіанця. Можна й американського китайця, японця з Каліфорнії. Адже тепер скрізь теревенять про інтеграцію. Цікаво, який вигляд мав би дядько Сем, коли б його матінка з кимось заінтегрувалася.

— Далебі, ти не тямиш, що верзеш. Інтеграція — це ж зовсім не означає, що білі мають паруватися з чорними. Дядько Сем, якого ти бачиш на плакатах, яскраво засвідчує своє нордичне походження.

— А мені страх набридло, що мій дядько завжди виставляється у такому нордичному вигляді. Хоч би раз побачити його таким, як я, — чорним.

— Я ж тобі вже казав: дядько Сем — це просто символ. Він не репрезентує якусь певну групу чи расу. Символи безбарвні.

— Нехай стане моїм символом, нехай хоч здалеку скидається на мене.

— Годі вже — спускайся на грішну землю. Якби в газетах зобразили дядька Сема чорним — ти б очам своїм не повірив.

— З Адама Пауелла вийшов би цілком пристойний дядько Сем. На молодший варіант пасував би Гаррі Белафонте — чим не парубок! А Сіднея Пуатьє хоч з мармуру

вибивай. Напни зірчастого капелюха — викапаний дядько Сем. Або міс Америка — вона теж ніколи не буває чорна. От хоч би Маріан Андерсон — ще й яка була б з неї міс Америка!

— Ну, плети далі...

— А червона індіанка чому не може бути міс Америкою? Індіанці ж були першими американцями, аж поки ковбої, що все полюють на них у фільмах, не зробили з них останніх американців.

— Колись їхні голови були викарбовані на дрібних монетах, — згадав я.

— Негри й того не удостоїлись. На жодному пенні не було наших голів. Хоча б на поштовій марці кого-небудь вибили. Зрештою, нас у країні десять відсотків... А в пеклі — то чорних усі дев'яносто... Отож якогось борця за наші права слід було б зобразити. Мартіна Лютера Кінга, чи що. Або мене у подобі дядька Сема. Ми вже сто років як на волі. Це, скажу тобі, неабиякий подвиг — стільки років прожити чорним на вільній землі. Їй-право, моя голова заслужила, щоб її відбили на якійсь поштівці.

— На якій, приміром? — питаю я.

— Хай вже на першій космічній... Уявляєш, іде лист на Місяць, а крізь штемпель — моя пика проглядає в капелюху дядька Сема!

— Кажи, кажи... Казаному кінця нема...

З англійської переклав Вітольд КИРИЛЮК